

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԱՅՈՑ ՎԱՆՔԻ ՎԵՐՋԻՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Եղիշէ Արքեպս. Տէրութեանի կողմէ սկսուած Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց վանքի տագնապին վերջին մանրամասնութիւնները տրուած էին «Սիոն» ամսագրի տարւոյս Հոկտ. - Նոյեմ. միացեալ թիւին եւ ուրիշ օրաթերթերու մէջ: Դէպքերուն նկարագրութիւնը հասած էր հոն ուր Տիրան Սրբազան, Նոյեմ. 15ին, վերադարձած էր Պէյրութէն եւ ընդունուած Միաբանութեան ու Ժողովուրդի անսահման ցնծութեան եւ ոգեւորութեան մէջ: Ըսուած էր նաեւ թէ Միաբանական Ընդհանուր Ժողովը, գումարուած Նոյեմբեր 17ին, 23 Եպիսկոպոս-Վարդապետներու ներկայութեամբ, միաձայնութեամբ եւ յոռնկայս, Ս. Աթոռոյ Պատր. Տեղապահ հռչակած էր Գեր. Տ. Տիրան Արքեպս.ը:

Նկատելով որ հայ մամուլի մէջ դարձեալ այլընդայլոյ լուրեր սկսած են հրատարակուիլ, սոյն հաղորդագրութեամբ կը փափաքենք հայ հասարակութեան ի զիտութիւն ներկայացնել Նոյեմ. 17ի յաջորդող կարեւոր դէպքերը որոշ մանրամասնութիւններով:

ՏԻՐԱՆ ՍՐԲԱԶԱՆԻ ՎԵՐԱԴԱՐՋԻՆ ԵՏՔ

Նոյեմ. 19ին, Պատրիարքական Տեղապահ Գեր. Տիրան Սրբազան, խումբ մը Միաբան Հայրերու հետ, այցելեց Ներքին Գործոց Նախարարին, շնորհակալութիւն յայտնելու իր վերադարձի արտօնութեան համար եւ անոր ներկայացնելու յուշագիր մը պատրիարքական ընտրութեան վերաբերեալ կանոնական տրամադրութեանց շուրջ:

Յաջորդ օր, Նոյն նպատակաւ, այցելութիւն տուաւ Վարչապետին, արժանանալով ամենազեղծ ընդունելութեան: Այս առթիւ Նորին Վսեմութիւնը յայտնեց, ի միջի այլոց, թէ կառավարութիւնը համոզուած է որ Միաբանութիւնն ու Ժողովուրդը Տիրան Սրբազանի հետ է, ուստի փափաքելի է որ վանքին խնդիրները շուտով վերջանան ու կատարուի պատրիարքական ընտրութիւնը: Թելադրեց որ յարմար առիթով մը Տիրան Սրբազան ու Եղիշէ Արքեպս., երբ սա վերադառնայ, տեսակցութիւն մը ունենան, ի հարկին իր՝ Վարչապետին ներկայութեան: Այս թելադրութեան իր համաձայնութիւնը յայտնեց Տիրան Սրբազան, աւելցնելով թէ ինք անձնական որեւէ հակառակութիւն չունի Եղիշէ Արքեպս.ի դէմ:

Նոյեմ. 21ին, շրջան ընող գրոյցներէ իմացուեցաւ որ Եղիշէ Արքեպս., ընկերակցութեամբ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Միաբաններէն Շահէ Վրդ. Աճէմեանի, ժամանած է Ամման, Ս. Աթոռէն երկու ամսուան ինքնակամ բացակայութենէ մը յետոյ:

Նոյեմ. 23ին, Տեղապահ Սրբազան Հայրը հրաւիրուեցաւ այցելել Ամման Նախարարական Խորհուրդի անդամներէն մէկուն կողմէ որ առաջարկեց իրեն ներկայ ըլլալ ճաշկերոյթի մը՝ հանդիպելու համար Եղիշէ Արքեպս.ի: Սրբազանը, կարգ մը նկատողութիւններ րնելէ ետք, համակերպեցաւ եղած առաջարկին ու ժամադրութիւն տրուեցաւ Նոյեմ. 25ի Կիրակի երեկոյեան համար: Սրբազանին Երուսաղէմ վերադարձին սակայն, Միաբանութեան ու Ժողովուրդին մէջ վրդովմունք առաջ եկաւ այն կասկածով թէ առաջարկուած հանդիպումը վանքին համար վնասակար ելք պիտի ունենար:

Որոշեալ թուականին, Տեղապահ Սրբազանը Ամման գնաց ու Նորին Վսեմութիւն Վարչապետին հետ ունեցաւ հեռաձայնական խօսակցութիւն մը որուն հետեւանքով հրաժարեցաւ ճաշկերոյթին երթալու իր մտադրութենէն: Սրբազանը Նոյն օրն իսկ վերադարձաւ Երուսաղէմ եւ ընդունուեցաւ Միաբանութեան ու Ժողովուրդի գոհունակութեան եւ ուրախութեան արտայայտութիւններով:

Նոյեմբեր 30ին, եղիշէ Արքեպս. հրապարակ հանեց «Կոչ» մը ուղղուած «Երուսաղէմի մերազն ժողովուրդին» եւ «Պատրիարքական Տեղապահ Ս. Աթոռոյն Երուսաղէմի» ստորագրութեամբ ու 26 Նոյեմբեր թուականով: Անոր օրինակները յանձնուած էին անպատասխանու եւ իրեն շահակից բանի մը անձերու որոնք, ուշ գիշերին, յանկարծ երեւան գալով սկսան տունէ տուն պտըտիլ ու ցրուել «Կոչ»ները վանքին մէջ: Ժողովուրդը բունէ արթնցաւ ու զրգռութիւնը ծայր տուաւ: Ոստիկանութիւնը վրայ հասաւ ու ժողովուրդի ձեռքէն հագիւ ճողովարած ու պահուրտած ցրուիչները տարուեցան բանտ ուր մնացին գիշերը եւ յաջորդ օր արծակուեցան երաշխաւորութեամբ:

Աւելորդ է ըսել որ այդ «Կոչ»ին մէջ եղիշէ Արքեպս. կ'ուրանար ամէն ինչ, յայտարարելով թէ «մեր պաշտօնին եւ անձին վերաբերեալ եղած բոլոր ամբաստանութիւնները սուտ են եւ անհիմն», եւ «ամբողջապէս սխալ եւ սուտ տարածայնութիւններ» կը համարէր արեւու լոյսին տակ ապացուցուած ճշմարտութիւններն իսկ: Տարբեր բան կարելի չէր սպասել իրմէ . . . :

ՃԱՆԱԶՈՒՄ ՏԵՂԱՊԱՀԻ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ

Պետական իշխանութեանց գործին ի դիւրութիւն, Ս. Աթոռոյ դիւանապետ Հոգ. Տ. Տիրայր Վրդ. Տէրվիշեան եւ քարտուղար Տիար Կարպիս Հինդլեան, Դեկտ. 2ին, տեսակցութիւն մը ունեցան Երուսաղէմի Վսեմ. Կառավարչին հետ որուն բացատրեցին Ազգային Սահմանադրութեան ու վանական Ներքին Կանոնի այլեւայլ տրամադրութիւնները: Վսեմ. Կառավարչի փափաքով, այդ բացատրութիւնները յուշագրով մըն ալ յանձնուեցան իրեն, Դեկտ. 4ին: Նոյն օր պատգամաւորութիւն մը մեկնեցաւ Ամման Ներքին Գործոց Նախարարին եւս ներկայացնելու համար նոյն յուշագրին մէկ օրինակը:

Դեկտ. 12ին, տեսակցութիւն մը տեղի ունեցաւ Վարչապետարանին մէջ, Նորին Վսեմութիւն Վարչապետին իսկ հրաւերով: Ներկայ էին Վարչապետն ու Ներքին Գործոց Նախարարը եւ ուրիշ երկու նախարարներ: Հրաւիրուած էին նաեւ Տեղապահ Ս. Հայրը, որ իր հետ առած էր Ս. Աթոռոյ Դիւանապետ Հոգ. Տիրայր Վրդ. Տէրվիշեանը, եւ եղիշէ Արքեպս.՝ որ իր հետ բերած էր Հայկ Փէլթէբեան անուն անձը: Կառավարութեան նպատակն էր լուսաբանուիլ վանական իշխանութեան տեսակէտին եւ Տէրութեան Արքեպս.ի առարկութիւններուն մասին: — Տեղապահ Տիրան Արքազան նախ իր խորին շնորհակալութիւնը յայտնեց Կառավարութեան որ հակառակ իր կարելոր եւ բազում զբաղումներուն ժամանակ կը տրամադրէր Հայոց Պատրիարքարանի խնդիրներուն բարւոք լուծման համար, ապա շարունակեց ըսելով թէ ինք անձնապէս որեւէ խնդիր չունէր եղիշէ Արքեպս.ի դէմ եւ իր փափաքն էր միայն որ յարգուէին վանքին օրէնքներն ու պատշաճութիւնները Ներքին Կանոնագրի տրամադրութեանց համաձայն եւ Միաբանական Ընդհանուր Ժողովոյ անցուցած որոշումներուն հպատակելով: — Եղիշէ Արքեպս. ժխտեց տրուած որոշումներուն օրինաւորութիւնը. պնդեց թէ ինք Տեղապահ է ու կը մնայ այդպէս. առաջարկեց որ ինք արտօնուի երթալ Երուսաղէմ Միաբանական Ժողով գումարելու եւ ուղղակի պատրիարքական ընտրութեան ձեռնարկելու, վստահ ըլլալով որ Տիրան Արքազան պիտի ընտրուի, կամ նոյն ժողովին ներկայացնելու իր հրաժարականը Տեղապահութենէ: Բնականաբար չընդունուեցաւ այս տարօրինակ առաջարկը տրուած ըլլալով որ ինք արդէն պաշտօնանկ եղած ու նոր Տեղապահն ալ ընտրուած էր օրինաւոր եղանակաւ: — Նորին Վսեմութիւն Ներքին Գործոց Նախարարը յայտնեց թէ ինք ուսումնասիրած էր Տիրան Արքազանի Տեղապահ ընտրութեան պարագաները եւ հակականոնական ոչինչ գտած էր անոնց մէջ, եւ թէ ինք պատրաստ էր ճանչնալու Տիրան Արքազանի Տեղապահութիւնը, բայց յարեց թէ եղիշէ Արքեպս. կրնար դիմել Գերագոյն Ատեանին ու պատճառ ըլլալ որ ձգձգուի Պատրիարքական ընտրութիւնը, մինչդեռ հասկացողութեան մը գալով կարելի էր փութացնել այդ ընտրութիւնը եւ վերջ տալ վէճին միանգամընդմիշտ: — Ն. Վ. Վարչապետն ալ թելադրեց որ Սուրէն Եպիսկոպոս, իբրեւ

երկրագոյն անդամ Միաբանութեան, ժողով գումարէ եւ եղիշէ Արքեպս. այդ ժողովին ներկայացնէ իր հրահարականը եւ ապա կառավարութիւնն ալ առանց այլեւայլի ճանչնայ Տիրան Արքագանի Տեղապահութիւնը :

Միաբանութիւնը, տեղի տալով ի սէր խաղաղութեան, հաւանութիւն յայտնեց եղած առաջարկին, սակայն եղիշէ Արքեպս. մերժեց առաջարկը, կորսնցնելով այսպէս լաւագոյն պատահութիւն մը փրկելու համար ինքզինքը իր ստեղծած անելէն եւ զէթ կատարած ըլլալու համար իր խոստումը Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետին թէ պիտի քաշուէր ամէն գործէ եւ «իւր ապագայ ընթացքով որեւէ դժուարութիւն պիտի չպատճառէր Մայր Աթոռին կամ Երուսաղէմի Պատրիարքութեան» : Մինչդեռ յայտնի էր որ ան տակաւին չէր հրաժարած իր մութ նպատակները հետապնդելէ Աթոռին ի վնաս :

Դեկտ. 16ին, Տեղապահ Արքագանը շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ Երուսաղէմի նոր Կառավարիչ Ն. Վ. Ատնան Եունէս Էլ-Հիւսէյնիի որ այս բարեպատեհ առիթով Նորին Արքագնութեան յանձնեց անոր Տեղապահութեան ճանաչման գիրը : Բարի լուրը վանք հասած ըլլալով Միաբանութիւն եւ ժողովուրդ վայրկենապէս խռնեցան վանքին դուռը եւ ուրախ բացագանչութիւններով դիմաւորեցին Արքագանը :

Անգամ մը եւս Հաշիմական Թագաւորութեան երիտասարդ Վեհապետին եւ իր արդարասէր Կառավարութեան հասցէին արեւշատութեան մաղթանքներ եղան :

ՊԱՏՐԻԱՐԺԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԶԵՌՆԱՐԿ

Տեղապահ Արքագան Հայրը, Նոյմ. 17ի Միաբանական Ընդհ. ժողովին տուած իր խոստման համաձայն, անմիջապէս ձեռնարկեց պատրիարքական ընտրութեան գործողութեանց : Դեկտ. 17ին հրաւիրագիրներ դրկուեցան Յորդանանի մէջ գտնուող բոլոր Միաբաններուն : Իսկ արտասահման գտնուող միւս Միաբան Հայրերուն ալ հեռագրաւ հաղորդուեցաւ ժողովի թուականն ու օրակարգը :

Ազգային Սահմանադրութեան Երուսաղէմի վերաբերեալ բարեփոխուած 22րդ եւ 23րդ յօդուածներու համաձայն, պատրիարքական ընտրութիւնը կը կատարուի Միաբանական Ընդհանուր ժողովոյ երկու նիստերով : Առաջին օրը կը կազմուի ընտրելիաց հնգանուն ցանկը. յաջորդ օր հնգանուն ցանկին վրայէն կ'ընտրուի պատրիարքը :

Հնգանուն ցանկի կազմութեան համար հրաւիրուած ժողովը գումարուեցաւ Դեկտեմբեր 19, Չորեքշաբթի առաւօտեան ժամը 10ին : Ժողովի հրաւիրուած 25 Միաբաններէն կը բացակայէին միայն եղիշէ Արքեպս. եւ Հայրիկ Եպս. : Կատարուեցաւ զաղտնի քուէարկութիւն. եւ ընտրելիաց հնգանուն ցանկին մէջ մտան Տ. Տիրան Արքեպս. 22 քուէով, Տ. Սուրէն Եպս. 20 քուէով, Տ. Շնորհք Եպս. 17 քուէով, Տ. Հայկազուն Եպս. 10 քուէով եւ Տ. Զգօն Ծ. Վրդ. 10 քուէով :

Անցողակի յիշենք որ եղիշէ Արքեպս. ստացաւ միայն մէկ քուէ : Նիստը փակուեցաւ յաջորդ առաւօտեան նոյն ժամուն գումարուելու եւ Ս. Աթոռոյ պատրիարքի այսբան յապաղած ընտրութիւնը կատարելու առաջադրութեամբ :

ԴԱՏ ՊԱՏՐԻԱՐԺԱՐԱՆԻ ԴԷՄ

Նոյն օրուան յետ միջօրէի ժամը 4.30ին սակայն Գերագոյն Ատեանէն ստացուեցաւ որոշումնազիր մը ըստ որում Տէրութեան Արքեպս. դատ բացած էր Ներքին Գործոց Նախարարին եւ Ս. Աթոռոյ Տեղապահին դէմ միանգամայն : Գերագոյն Ատեանը կը հրահանգէր Ներքին Գործոց Նախարարին տալ իր պատճառները թէ ինչո՞ւ պէտք չէ չեղեալ նկատէ Տիրան Արքագանի Տեղապահութեան ճանաչումը. կը հրահանգէր նաեւ Ս. Աթոռոյ Տեղապահին կեցնել պատրիարքական ընտրութեան գործողութիւնները մինչեւ Գերագոյն Ատեանին այդ մասին տալիք վճիռը :

Յաջորդ առաւօտ որոշեալ ժամուն գումարուեցաւ Միաբանական Ընդհանուր Ժողովը ուր Տեղապահ Սրբազանը տուաւ իր պաշտօնական զեկոյցը բացուած դատի մասին եւ յայտնեց թէ այս պարագաներու տակ կը մնար յետաձգել պատրիարքական ընտրութիւնը: Ընդհ. Ժողովին առաջարկ բերուեցաւ որ Եղիշէ Արք. արտաքսուի Միաբանութենէն: Այս խնդիրը ըստ կանոնի յանձնուեցաւ Տնօրէն Ժողովոյ նախարանութեան:

Պատրիարքական ընտրութեան այս կերպով յետաձգման պատճառաւ Միաբան Հայրերէն երկուքը արտօնուեցան մեկնիլ իրենց թեմական գործին պայմանաւ որ տօնական օրերէն ետք դարձեալ վերադառնան Ս. Աթոռ պատրիարքական ընտրութեան եւ այլ յարակից գործերու իրենց մասնակցութիւնը բերելու համար: Անմիջապէս ձեռնարկուեցաւ անհրաժեշտ նախապատրաստական աշխատանքներու պատրիարքարանի դատին պաշտպանութեան համար գործակցութեամբ կարող փաստաբաններու, երուսաղէմէն եւ Ամմանէն, որոնք պիտի հետապնդեն դատական գործերը:

Դեկտեմբեր 23ի յետ միջօրէի ժամը 1ին լուր առնուեցաւ թէ ոստիկանութեան հսկողութեամբ Եղիշէ Արքեպս. Ամմանէն երուսաղէմ եկած էր վանք վերադառնալու նպատակաւ: Միաբանութիւն եւ Ժողովուրդ կրկին խռովայոյց վիճակի մատնուեցան: Եղիշէ Արքեպս. փոխանակ զգաստանալու եւ հրաժարելու ամէն գործէ, համաձայն Վեհափառ Հայրապետին տուած իր խոստումին, ընդհակառակն համարձակած էր սուտ հանել Ամնայն Հայոց Հայրապետը: Աւելին, չէր ուզած ննջարկուիլ Միաբանական Ընդհանուր Ժողովի որոշումներուն, եւ զատ բացած էր վանական օրինաւոր իշխանութեան դէմ ու կասեցուցած պատրիարքական ընտրութեան ձեռնարկը, խանգարելով Ս. Աթոռոյ գործոց բնականոն ընթացքը: Զարմանալի չէր ուրեմն Ժողովրդային ինքնաբոլս ընդվզումը ընդդէմ անոր վանք վերադառնալուն: Երուսաղէմի կառավարիչը, իրազեկ դառնալով կացութեան. յանձնարարեց Եղիշէ Արքեպս.ին վերադառնալ Ամման:

Թերեւս աւելորդ չըլլայ յիշել այստեղ որ Միաբանութեան ներկայ դժուարութիւնները առաջ կուգան, եւ Եղիշէ Արքեպս. պատրիարքարանին դէմ դատ բանալու կարելիութիւն կ'ունենայ, այն պատճառաւ որ Ազգային Սահմանադրութեան Երուսաղէմի վերաբերեալ յօդուածները, որոնք մեր պատրիարքարանի հիմնական կանոնադրութիւնը կը կազմեն, թերի են եւ ժամանցեալ: Շատ մը խնդիրներու մասին թէ՛ այս կանոնները եւ թէ՛ Միաբանական Կանոնը պէտք եղած նախատեսութիւնները չեն պարունակեր ամէն պատահականութեանց համար: Յաճախ անոնց անորոշ հանգամանքը դժուարութեան կը մատնէ գործադիր իշխանութիւնը եւ պաշտօնական Ժողովները: Աւելի քան երեք քառորդ դար առաջ հաստատուած այս կանոնները չեն յարմարիր ներկայ կացութեան եւ տեղի կուտան թիրիմացութեանց: Յարդ բարեացակամ եւ խոհեմ առաջնորդողներ Միաբանութեան մէջ բանաւոր եղանակաւ առաջ տարած են պատրիարքարանի գործերը. բայց երբ որ չարամիտ անձեր հետամտին դժուարութեանց առջեւ դնել Ս. Աթոռը կ'օգտուին մեր կանոնագրին պակասութիւններէն:

Վերջացնելէ առաջ. ի միամտութիւն հայ հասարակութեան, կը յայտնենք թէ Դերաշնորհ Տ. Տիրան Արքեպիսկոպոս օրինաւորապէս ընտրուած ու կառավարութենէն ճանչցուած Տեղապահն է եւ ըստ այնմ կը մնայ ի գլուխ Միաբանութեան եւ Յորդանանու հայ Ժողովուրդին: Բացուած դատը որեւէ կերպով ազգած չէ անոր հանգամանքին, ու Պատրիարքարանի գործերը, հնարաւորութեան սահմանին մէջ, առաջ կը տարուին կանոնաւորութեամբ: Տնտեսական խիստ անծուկ կացութիւնը կը շարունակէ ծանրանալ Ս. Աթոռին վրայ եւ Միաբանութիւնն ու Երուսաղէմի հայ կարօտեալները օրուան հացի մտահոգութենէն բռնուած են: Նախկին Տեղապահին ստեղծած տագնապը աւելի եւս կը դժուարացնէ այդ մասին ձեռք առնուելիք միջոցները: Հակառակ ասոր, Միաբանութիւնը եւ Ս. Աթոռոյ բոլոր պաշտօնէութիւնը լծուած են իրենց գործերուն այս սուրը Հաստատութեան համար պայծառ օրերու ակնկալութեամբ: